

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ**

**«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»  
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының  
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ  
XVIII Международной научной конференции  
студентов и молодых ученых  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS  
of the XVIII International Scientific Conference  
for students and young scholars  
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023  
Астана**

**УДК 001+37**  
**ББК 72+74**  
**G99**

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

**ISBN 978-601-337-871-8**

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

**УДК 001+37**  
**ББК 72+74**

**ISBN 978-601-337-871-8**

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия  
ұлттық университеті, 2023**

1. National Army Museum. The birth of plastic surgery. <https://www.nam.ac.uk/explore/birth-plastic-surgery#:~:text=The%20First%20World%20War%20saw,as%20we%20know%20it%20today.>
2. ISAPS. ISAPS international survey on aesthetic/cosmetic procedures. 2021 [https://www.isaps.org/media/vdpdanke/isaps-global-survey\\_2021.pdf](https://www.isaps.org/media/vdpdanke/isaps-global-survey_2021.pdf)
3. Claire Lee. Depression linked to negative body image in women. 2016 <https://www.koreaherald.com/view.php?ud=20160622000885>
4. Stanford. Stanford scholar So-Rim Lee details the historical, cultural, and economic influences on the surge of the cosmetic surgery industry in South Korea. 2018. <https://humsci.stanford.edu/feature/stanford-scholar-traces-roots-south-koreas-cosmetic-surgery-surge-0>
5. Billboard. Psy's 'Gangnam Style' Turns 10: How Its Video Became the First Member of YouTube's Billion Views Club. 2022 <https://www.billboard.com/music/pop/psy-gangnam-style-10th-anniversary-youtube-billion-views-club-1235115043/>
6. HMSR. A Look at South Korean Plastic Surgery. 2022. <https://www.hmsreview.org/issue-7/2022/8/a-look-at-south-korean-plastic-surgery#:~:text=Notably%2C%20one%20district%20in%20Seoul,market%20may%20drive%20prices%20down.>
7. Taeyon Kim. Neo-Confucian Body Techniques: Women's Bodies in Korea's Consumer Society. 2003 [https://www.researchgate.net/publication/249685711\\_Neo-Confucian\\_Body\\_Techniques\\_Women's\\_Bodies\\_in\\_Korea's\\_Consumer\\_Society](https://www.researchgate.net/publication/249685711_Neo-Confucian_Body_Techniques_Women's_Bodies_in_Korea's_Consumer_Society)
8. Statista. South Korea Plastic surgery experience by age and gender. 2020 <https://www.statista.com/statistics/1111220/south-korea-plastic-surgery-experience-by-age-and-gender/> Yoonjung Seo and Julia Hollingsworth. South Korea's dangerous ghost doctors are putting plastic surgery patients' lives at risk. 2021 <https://edition.cnn.com/2021/04/10/asia/south-korea-ghost-doctors-plastic-surgery-intl-hnk-dst/index.html#:~:text=South%20Korea%E2%80%99s%20dangerous%20ghost%20doctors%20are%20putting%20plastic%20surgery%20patients%E2%80%99%20lives%20at%20risk>
9. Jade Harris. The harms of teenage plastic surgery. 2022 <https://hwchronicle.com/105860/opinion/the-harms-of-teenage-plastic-surgery/>

УДК 341

## НІЛ ӨЗЕНІНІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ МӘРТЕБЕСІ

**Тәйті Шұғыла Айдарқызы**

shugyla.aidarkyzy@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ шығыстану мамандығының 2 курс студенті

Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекші – А.Әлібекұлы

Мақалада алдымен Ніл өзеніне жалпы сипаттама беріледі. Нақтылап айтқанда, Ніл өзенінің бастауы мен құятын жері, дельталары, өзен басып өтетін елдер, сол елдердегі Нілдің орны мен мәртебесі, Ніл үшін туындаған проблемалар, сол проблемаларды шешу

жолдары, Нилдің өркениеттік, тарихи және экономикалық маңызы, сонымен қатар Нилдің дүниежүзілік мәртебесі мен орны көрсетіледі.

Африка континенті арқылы – Африкадағы ең ұзын өзен және жер шарындағы екінші үлкен Өзен (6671 км), бассейні 2867 мың км<sup>2</sup> құрайтын Нил ағады. Бұл бүкіл Африка континентінің 1/10 бөлігін құрайды. Жерорта теңізіне құятын кезде Нил ауданы шамамен 24 мың км<sup>2</sup> болатын ең үлкен атырауды құрайды. Нилдің шығу тегі ұзақ уақыт бойы белгісіз болып келді және тек XIX ғасырда табылды. Нил - бір-бірімен байланысқан су жүйелерінің нәтижесі: Африканың Ұлы көлдері мен Эфиопия таулы өзендері. Ол Виктория көлінен алып сарқырамадан басталады. Африканың орталық таулы аймақтарынан түсіп, Бахр-Эль-Джебель деп аталатын Ақ Нил Оңтүстік Суданда кең жазыққа төгіліп, көптеген тармақтар мен көлдерге бөлініп, ұзындығы 500 км және ені 800 км-ге дейін жететін батпақты аймақты құрайды. Көптеген ірі тармақтарына қарамастан, Нил буланудан мұнда көп суын жоғалтады. Құрғақ маусымда бұл аймақ алып батпаққа айналады. Әрі қарай ол Тана көлінен ағып, 20 км – ден кейін әлемдегі ең әдемі сарқырамалардың бірі-Тизизатқа айналады (Тис–Эсат - "түгілдеген от"). Алғашқы 600 км Көк Нил таулы өзен сияқты ағып, содан кейін баяу , әрі тыныш қана аға бастайды. Көк Нилде минералды қоспалар, ақ Нилде органикалық массаның ыдырау өнімдері бар. Осы бөлшектердің қосылуынан мыңдаған жылдар ішінде Нил балшығының он метрлік қабаты пайда болды (аллювий) – ол құнарлылықтың сарқылмас көзі болып табылады. Нилдегі су ағыны жылдан жылға өзгеріп отырады. Су тасқыны кезінде өзендегі су деңгейі орта есеппен 1-2 метрге, әсіресе қатты су тасқыны кезінде бірнеше ондаған метрге көтеріледі. Сондықтан Нил су тасқыны кезінде көптеген апаттар әкелді және әкелуді жалғастыруда. Қазіргі уақытта олардың жойқын күшін Нил аймағында салынған биіктіктегі Асуан бөгеті ұстап тұр. Көк Нилдің жоғарғы ағысындағы жаңбыр кезеңдері Нил су тасқынымен сәйкес келеді. Сондықтан Египет тұрғындарының егістіктеріне құнарлылық әкелетін бірден бір төгілу Көк Нил деп есептеледі. Ондағы су мөлшері тамыздан қыркүйекке дейін 40 есе артады. Су тасқыны шамамен үш айға созылуы мүмкін, содан кейін 8 ай ішінде су біртіндеп азаяды [1. 19-20 бб.].

Нил өзенінің бассейнін 11 мемлекет бөледі – Бурунди, Египет, Кения, Конго, Руанда, Судан, Танзания, Уганда ,Орталық Африка Республикасы, Эритрея, Эфиопия. Египет-төменгі ағыс мемлекеті. Өзеннің ағысында орналасқан мемлекеттердің экономикалық дамуы Египеттің суға деген қажеттілігіне қауіп төндіреді. Судан мен Египет 1959 жылы өзен бассейнінің басқа мемлекеттері үшін міндетті емес Нил келісімін жасады. Нилдің су ресурстары ежелгі заманнан бері суару және басқа да қажеттіліктер үшін пайдаланылып келеді. Өзен әсіресе Египет үшін өте маңызды, мұнда ені 10-15 км өзеннің жағалау белдеуінде ел халқының 97% - ы тұрады. Нилде Хартум, Асуан, Луксор (Фивы), Каир-Гиза агломерациясы сияқты ірі қалалар бар; Дельта - Александрияда. Сарапшылар халықтың өсуіне және халықты азық-түлікпен қамтамасыз ету қажеттілігіне су алу қажеттілігіне байланысты Нил өзенінің бассейніндегі бір жағдайдағы шиеленістің артуын болжайды. Бассейннің бірқатар елдерінде кедейлік шегінен төмен тұратын халық айтарлықтай мөлшерде: Танзанияда-16.4%, Эфиопияда – 33.8 %, Руандада – 45.7%, Кенияда және Угандада – осы елдердің жалпы халқының 50% - дан астамы. Бірқатар сарапшылар Нил бассейніндегі су жағдайы туралы мәселені осы тұрғыдан қарастырады: егер бассейн елдері ашық түрде қақтығыспаса, онда бұл ешқандай қақтығыс жоқ дегенді білдірмейді; оның тараптарының бірінде "қақтығыс үшін тиісті ресурстар"болмауы мүмкін. Мысал келтірейік: Эфиопиядағы Нил өзенінің салаларының ағынының үлесі шамамен 85 % құрайды, ал ел Нил ағынының шамамен 1% ғана пайдаланады. Көптеген адамдар қолдайтын басқа

сарапшылардың пікірінше, "соғыс жолынан аулақ болу" үшін тосқауылдардың бірі-Ніл өзенінің бассейні үшін қазір дауласып жатқан елдердің су ресурстарына қатысты бұрын қабылданған келісімдердің болуы, , ең бастысы күшін жоймаған келісімдер (жойылмаған).[2]

Ніл туралы айтылған жерде Египеттің де бірге жүретіні сөзсіз. Себебі, Ніл Египеттің тіршілік көзі. Жалпы Египет Нілге зәру болғандықтан , Египет билігі су қауіпсіздігі мәселесіне аса қатты көңіл бөле бастады. Себебі, тіршілік көзі Нілдің жағдайының күннен күнге төмендеуі оларды алаңдатарлық жайт.

2013 жылы Эфиопия Көк Ніл арнасын өзгерту бойынша белсенді жұмыстарды бастады. Басталған жұмыстар Эфиопияның ұлы Қайта туылу(Возрождение) бөгетін салу жобасы аясында жүргізілуде. Египеттің экс президенті М. Мурси су қауіпсіздігі мәселесі ел үшін өте маңызды екенін айтты; сондықтан ол мәселені шешудің барлық құралдарын қарастыратынын да айтып кетті. Африка одағы тараптарды дереу келіссөздер үстеліне отыруға шақырды. Судан шекарасынан небәрі 40 км қашықтықта бөгет салу 2011 жылдың сәуірінде басталды. Жобаға сәйкес бөгеттің ұзындығы 1780 м және биіктігі 145 м болуы керек. Бөгеттің алдында көлемі 1680 км<sup>2</sup> болатын су қоймасы құрылады, оған 74 миллиард м<sup>3</sup> су сияды. Бөгет 2017 жылдың шілдесінде толығымен қызметке кіріседі деп болжанды, сонымен қатар Эфиопия 25 жыл ішінде тағы үш су электр станциясын салуға ниетті еді. Мысырдан жоғары Ніл бойында орналасқан елдерде су электр станцияларын салу жобалары әрқашан елде өте жағымсыз реакция тудырды. Атап айтқанда, көгілдір Нілді қоршау жобалары, өйткені Судан мен Египеттің солтүстік бөлігі арқылы өтетін судың 85% – ы Көк Нілдің суы. Халықаралық құқық тұрғысынан бұл құрылыс екіұшты болды. Соңғы уақытқа дейін Ніл суының таралуы Египет пен Судан арасындағы 1956 жылғы келісіммен реттелді, оған сәйкес Египет пен Суданнан жоғары орналасқан Ніл бассейні елдері осы екі елді сумен қамтамасыз етуге қауіп төндіретін су жобаларын жүзеге асыра алмайды. Шарт Египетке 55,5 квота, ал Суданға 18,5 миллиард м<sup>3</sup> Ніл суын береді. Ніл бассейнінің басқа елдері ауылшаруашылық қажеттіліктері үшін жеткілікті жаңбыр суын алады деген негізде шартқа қосылмаған. Египет жоғары орналасқан елдермен келіссөздерінде екі міндетті шартты сақтауды талап етеді: елдің су қауіпсіздігіне қауіп төндіретін жобаларды жүзеге асыруға тыйым салу және Ніл бассейні елдері арасында бірауыздан мақұлданған жағдайда ғана шешім қабылдау, бұл Египетке өзінің ұлттық мүдделеріне қайшы келетін кез келген жобаларға veto қою құқығын береді. Өз кезегінде, қалған "Ніл" мемлекеттері қарапайым көпшілікпен шешім қабылдауды талап етеді.

Дегенмен, бұл жағдай 2010 жылы Энтеббеде (Уганда) Ніл бассейні бастамасы (Nile Basin Initiative) деп аталатын қатысушы елдер арасында келісім жасалып, қарапайым көпшілік дауыспен шешім қабылдаудың жаңа процедурасы құрылған кезде өзгерді. Барлық елдер Нілдің жоғарғы жағында орналасқан елдерде Ніл суына қатысты кез келген жобаларды жүзеге асыруға кедергі келтіретін Египетпен ендігі келісуге ниеті жоқ екенін айтты.

Энтеббия келісімдеріне Египет, Судан және Конго Демократиялық Республикасы қол қойған жоқ. Нәтижесінде, бір жағынан Египет пен Судан, екінші жағынан Эфиопия, Кения, Уганда, Танзания, Руанда және Бурунди арасында алшақтық пайда болды. Тәуелсіздік алғаннан кейін көп ұзамай келісімдерге Оңтүстік Судан қосылды. Египет пен Судан энтеббия келісімдері халықаралық құқыққа қайшы келеді деп мәлімдеді және Эфиопияда салынып жатқан бөгеттің демеушілерін жобаны қаржыландырудан бас тартуға шақырды. "Аль-Ахрам" саяси және стратегиялық зерттеулер орталығының Судан және Ніл бассейні

елдерін зерттеу бағдарламасының жетекшісі Хани Расланның айтуынша, судың таралуы елдің халық санымен және ауылшаруашылық жерлерінің көлемімен байланысты болуы керек. Алайда, бұл дәлел Эфиопияға ең аз пайда әкеледі, оның халқы қазіргі уақытта шамамен 94 миллион адамды құрайды (85 миллион мысырлыққа қарсы) және Египетке қарағанда тез өсуде. Сонымен қатар, қазіргі уақытта Эфиопияда тұрғындардың 20% - дан астамы электр энергиясын пайдалануға қол жеткізе алады. Энтеббиялық келісімдерге сәйкес Эфиопия Египеттің су қауіпсіздігіне тікелей қауіп төндіретін "Қайта туылу" бөгетін салу жұмыстарын бастады.

Бөгет салу жобасына қатысты толық құжаттама Египет пен Суданға қол жетімсіз болып қалады, бұл төніп тұрған қауіп қатерді объективті бағалауға мүмкіндік бермейді. Сондықтан бөгеттің құрылысы осы елдер үшін қандай зардаптарға әкелетіні туралы мәселе шешілмеген күйінде қалып отыр, журналистер мен бірқатар сарапшылар – бұл құрғақшылық пен ашаршылықтың апокалипсистық суреттеріне немесе керісінше, мысырлықтарды қорқытатын су тасқынына негіз болады деп дабыл қағуда. Мамандардың айтуынша, бөгет бұзылған жағдайда Суданның көп бөлігі су астында қалады; Асуан су электр станциясы қатты зардап шегуі мүмкін. Сарапшылар сонымен қатар су қоймасын толтыруға бөлінген алты жыл ішінде Египет бөгеті аяқталғаннан кейін оның жылдық мөлшерлемесінен орта есеппен 30% - ға аз алатынын атап өтті. Қайта туылу бөгеті тек электр энергиясын өндіру үшін пайдаланылса да, Египет жыл сайын шамамен 19 миллиард м<sup>3</sup> су алмайды, бұл құнарлы жердің едәуір бөлігінің шөлейттенуіне әкеледі. Сонымен бірге, егер су ауылшаруашылық жобалары үшін де пайдаланылса, Египеттің аграрлық секторы үшін жойқын зардаптар болуы мүмкін.

Тіпті қазіргі уақыттың өзінде Египетке оған квота бойынша бөлінетін су жетіспейді (55,5 млрд м<sup>3</sup>). Елдің нақты қажеттілігі-75 млрд м<sup>3</sup>. Жыл сайын ел Суданнан қарызға су алуға мәжбүр. Қазіргі уақытта бұл қарыз шамамен 300 млрд м<sup>3</sup> суды құрайды. 2050 жылға қарай Египет халқының саны 150 миллион адамды құрайды деп болжанған кезде, елге қазіргі квотадан 21 миллиард м<sup>3</sup> су қажет болады. Жоба бойынша жұмыстардың басталуы Эфиопия мен Египет арасындағы қарым-қатынастың нашарлауына әсер етті. Екі жақтан да журналистер елдер арасындағы соғыстың басталу мүмкіндігін атап өтті. Египет баспасөзінде Египеттің бұрынғы президенті Анвар Садат бір кездері егер Эфиопия көгілдір Нілге тосқауыл қоюды ойласа Эфиопияға салынып жатқан бөгетті бомбалаумен қорқытқанын айта кеткен еді. 2010 жылы Эфиопия көгілдір Нілге тосқауыл қоятыны туралы алғашқы жаңалықтар пайда болған кезде, Египет президенті Хосни Мұбарак пен судан президенті Омар әл-Башир арасында Судан аумағында Египет әскери база мен аэродром салатыны туралы келісімдер жасалды. Содан кейін әуе шабуылы немесе арнайы операция кезінде салынып жатқан бөгетті жою мүмкіндігі қатты талқыланды.. 1970 жылдардың ортасында Президент А. Садат кезінде Египет әуе күштері көгілдір Нілде тұрғызыла бастаған бөгетке арналған жабдықты тасымалдайтын кемелі бомбалады.

Бұл жағдайда Египет пен Судан ең көп зардап шегушілер болады, олардың пікірлері мен мүдделерімен ешкім келісіп жатқан жоқ, бұл олардың қазіргі экономикалық және имидждік әлсіздігіне айтарлықтай ықпал етеді. Нілдің үстінде орналасқан елдер Каир мен Хартумды "отаршылдық" және "басқа елдердің мүдделерін елемеді" деп айыптайды. Египет пен Суданға қатысты Ніл бассейні елдерінің қазіргі саясатында көп нәрсе экономиканың электр энергиясына деген қажеттіліктерімен ғана емес, сонымен бірге Таяу Шығыс аймағының бұрынғы басшыларының намысына тию ниетімен де анықталады. Осылайша, Оңтүстік Судан тәуелсіздік алғаннан кейін бірден энтеббия келісімдеріне қосылып, төрттен

үш бөлігі аяқталған Джонгли каналының жұмысын тоқтатты. Соңғысы, өз кезегінде, Суддты немесе Бахр эл-Джебелді – жыл сайын шамамен 9 миллиард м<sup>3</sup> су буланатын үлкен сулы-батпақты аумақты (Египет тұтынатын судың қазіргі көлемінің 5-7%) құрғатуды көздеді, бұл жұмыс нәтижесінде Египет пен Суданның су ресурстары көбеюі керек деп болжанған.

Бұл жағдайда Египет бұл мәселені Араб Лигасы, Африка одағы және БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің көмегі арқылы шешуге қадам жасады [3. 52-55 бб.].

Негізгі экологиялық проблемалардың бірі -жағалаулық елдердің көптігі, олардың өмірі толығымен Нілге байланысты, халықты электр және су ресурстарымен қамтамасыз етеді.

Елдердің электр энергиясына деген қажеттілігін қанағаттандыратын бөгеттер өзен ағысының төмендеуіне, топырақ құнарлылығының нашарлауына әкелді, ол бұрын лай шөгінділерімен байытылған еді, бұл жергілікті ауыл шаруашылығы тұрғындарының өміріне теріс әсер етті.

Мысырлықтардың өмірі Ніл суынсыз мүмкін емес. Өзен іс жүзінде ауылшаруашылық жерлерін суарудың 100% көзі болып табылады, тұрмыстық және коммуналдық қажеттіліктер үшін, өзенмен жүзу, туризм және демалыс үшін қолданылады. Ніл суы тұщы су қорын құруға және электр энергиясын өндіруге қызмет етеді (Асуан гидротехникалық кешені), ол бірінші кезекте ауыр өнеркәсіп кәсіпорындарын қамтамасыз етеді.

Судың ең ірі тұтынушысы - ауыл шаруашылығы, ол су қабылдаудың 2/3 бөлігінен астамын құрайды (басқа мәліметтер бойынша — 80% дейін). Алайда, қазіргі жағдайда суға деген қажеттіліктің өсуі негізінен өнеркәсіптік сектордың, урбанизацияның динамикалық процесінің және Синай мен Батыс шөлдегі жаңа жерлерді игерудің есебінен жүреді.

"Оңтүстік алқапты дамыту жобасын" ("Топка" жобасы) іске асыру Батыс шөлдің үлкен аудандарын суаруды көздейді, ол үшін Насер көлінен (Асуан су қоймасынан) шамамен 5,5 млрд текше метр су қажет болады. Бұл жобаның пайда болуы негізінен Египет халқының алдағы 25 жылда екі есеге жуық өсіп, шамамен 120 миллион адамды құрайтындығына байланысты.

Нілдің Египет үшін маңыздылығы тек демографиялық және экономикалық факторлармен анықталмайды. Елдің су ресурстарының азаюына себеп болатын саяси және геосаяси фактор да өте маңызды. Өйткені, судың жетіспеушілігіне байланысты әлеуметтік саладағы жағымсыз процестер Египеттің өзіне ғана емес, бүкіл Таяу Шығыс пен Солтүстік Африка аймағындағы тұрақтылыққа әсер етуі мүмкін. Елді Ніл суымен қамтамасыз ету мәселесі АРЕ ұлттық қауіпсіздігінің жоғары саласына жатады. Мысырға Ніл суының қажетті мөлшерін алмау қаупі мысырлықтардың әскери әрекетті дереу бастауына себеп болуы мүмкін.

Эфиопия Нілдің бастауларының 85% - бақылайды және көгілдір Нілде су электр станциясын салды, бұл өзен ағынының 9% - ға төмендеуіне әкелуі мүмкін.

Бүгінгі таңда Эфиопия орташа есеппен 1 миллиард текше метр суды тұтынады, дегенмен оның жалпы Ніл ағынына қосқан үлесі ондаған есе көп.

Эфиопияның Нілдің су ресурстарын басқару процесінде маңызды рөл атқаруға және өзінің бағдарламалары мен идеяларын жүзеге асыруға деген ұмтылысы Ніл бойынша Египет-Судан ынтымақтастығының принциптеріне қайшы келеді. Эфиопия және Ніл бассейнінің кейбір басқа мемлекеттері 1959 жылғы келісімді қайта қарауды жақтауда. Сонымен қатар, Эфиопия Нілдің жоғарғы ағысындағы "ренжіген" елдердің көшбасшысы

рөлін алып, Халықаралық құқық нормалары негізінде әр мемлекет үшін су ресурстарының белгіленген үлесін белгілеуге ұмтылуда.

Аддис-Абебаның есептеулері бойынша, ГЭС қуаты елдің барлық электр қажеттіліктерін жабуға жеткілікті (қазір ондағы халықтың шамамен 65% - ы электр қуатына қол жеткізе алмайды), сонымен қатар егер электр желілері салынса немесе жаңартылса көршілерге-Кения, Судан, Египет, Джибутиге сатуға да болады. ГЭС құрылысына Аддис-Абеба әр түрлі бағалаулар бойынша 4-6 миллиард доллар жұмсады, қаражат жеке тұлғалардың облигациялары мен инвестициялары есебінен алынды. Сонымен қатар, үлкен су қоймасы Эфиопияға жыл сайын шамамен жеті мың тонна балық береді деп күтілуде - бұл теңізге шыға алмайтын, мезгіл-мезгіл аштықтан зардап шегетін ел үшін өте маңызды.

Египет қолда бар су квотасына "Тарихи құқықтарды" қорғауға дайын екендігі туралы мәлімдеме жасай отырып, сонымен бірге Эфиопияға экономикалық және техникалық көмек көрсету мәселесін көтеріп, оны Ніл суларының үлесін барынша толық сақтау үшін электр қуатымен қамтамасыз етуді ұсына отырып, икемді келіссөздер тактикасын қолданады. Каир Эфиопиямен қақтығысты тереңдетуге мүдделі емес, өйткені бұл күштердің поляризациясына және Африканың солтүстік-шығыс аймағындағы жағдайдың тұрақсыздығына әкелуі мүмкін, сонымен қатар болашақта Египеттің аймақтық процестерге әсерін шектейді.

Сондықтан Египет Нілдің суларын бөлу туралы көпжақты және екіжақты келіссөздерге ұмтылады, 1959 жылғы қолданыстағы келісімді қайта қарау мәселесіне қатысты бейбітшілікті көрсетеді. Каирдің пікірінше, Ніл суының әділ бөлінуі, ең алдымен, "бассейн мемлекеттерінің Ніл суын әрқайсысының қажеттіліктеріне сәйкес ең тиімді пайдалануын" білдіреді. Осыған сүйене отырып, мысырлықтар мәселенің өткірлігін жеңілдетуге арналған Нілдің ұжымдық басқару механизмін құруды жақтайды.

Нілдің ағынын халықаралық құқықтық реттеу екіжақты қатынастардағы маңызды элемент болып қала береді. Әзірге тараптар қолданыстағы квоталар негізінде ірі гидроқұрылыстар салу жоспарларын келісу желісін ұстанады.

Судан басшылығы мысырлықтардың Ніл тақырыбына деген ерекше маңыздылығы мен ауыр сезімталдығын жақсы түсінеді. Сондықтан Египетпен қақтығыс жағдайларын шешу жолдарын іздеуде судандықтар екі мемлекеттің стратегиялық мүдделерінің ортақтығына баса назар аударады, мүмкіндігінше "Ніл картасын" ойнауға тырысады, бірақ әзірге онша жетістікке жете алмады. Олар Хартумда және Египет мен Эфиопия арасындағы қайшылықтарда қолданылады.

Египет пен Судан қарым-қатынасына тоқтала кетсек, Египет-Судан қарым-қатынасын тек Ніл проблемалары төңірегінде деуге болмайды. Мұнда көптеген басқа да күрделі және бүгінгі күнге дейін шешілмеген мәселелер бар.

Жалпы, екі ел арасындағы қарым-қатынас біркелкі емес, ал 1990 жылдардың басында олар шиеленісті болды. Содан кейін Каир Хартумды экстремистік элементтерге баспана болды деп айыптады; Сондай ақ: Судан аумағында террористерді даярлау үшін лагерьлер құру және оларға қару-жарақ, жарылғыш заттар, арнайы құралдар беру; араб елдерінен келген экстремистік ұйымдар үшін саяси-діни іс-шараларды ұйымдастыру, олардың билігіне қысым жасау; Судандық арнайы қызметтер мен армияның содырларды даярлауға тікелей қатысуы; Суданда экстремистер жұмыс істейтін коммерциялық фирмалар құруда, сондай-ақ үкіметке қарсы элементтерді көрші мемлекеттерге тасымалдау арналарын құруда айыптады. Сонымен қатар, Судан аумағында дайындалған исламшыл содырлардың 1992 жылдың көктемі мен жазында Жоғарғы Египетте үкіметке қарсы қойылымдарға қатысуы



белгілі болды. Каирде 1990 жылдардың басында Иран-Судан ынтымақтастығының кеңеюіне, сондай-ақ Хартум билігінің Алжир исламистеріне көрсеткен қолдауына алаңдаушылық білдірілді. Екіжақты қатынастарға қосымша шиеленіс "Халайб үшбұрышының" тиесілігі туралы аумақтық даудың шиеленісуіне әкелді (Қызыл теңіз жағалауында халқы 20 мың адамға дейін 18 мың шаршы км аумақ). Ұзақ уақытқа созылған аумақтық даудың шиеленісуінің себептерінің бірі Судан Үкіметінің канадалық компанияның "үшбұрышында" мұнай барлау және өндіру бойынша концессия беруі болды. Шекарада қарулы қақтығыстар болды. 1995 жылы Египет әскерлері Халайб қаласын қоспағанда, "Үшбұрыш" аумағын басып алды.

1996 жылы маусымда Аддис-Абебада Египет президенті Х.Мубаракқа жасалған қастықтан кейін жағдай одан әрі шиеленісе түсті, оған Египет Судан билігін кінәлады.

Осылайша, Нілдің су ресурстарын бөлу мәселесі екіжақты және көпжақты қатынастарға да, Солтүстік-Шығыс Африкадағы және оның айналасындағы жалпы жағдайға да өте маңызды әсер етеді. Нілдің су ресурстарын пайдалану төңірегінде қалыптасқан жағдай, халықаралық сарапшылардың пікірінше, бірқатар объективті факторларға негізделген ықтимал қақтығыстарға толы.

Кез-келген дамуда Ніл мәселесі, ең алдымен, Египет, Эфиопия және Судан арасындағы келіспеушіліктердің әлеуетті көзі болып қала береді. Қақтығыстар осы уақытқа дейін болған жоқ, өйткені Эфиопия және басқа елдер әлі де судың ең аз мөлшерін тұтынады.

Ніл суларын ақылға қонымды және ұтымды пайдалану біржақты түрде мүмкін емес, бірақ көпжақты және екіжақты негізде өзен бассейні мемлекеттерінің ынтымақтастығы аясында ғана мүмкін болатыны анық. Египет, Судан және Эфиопияның Ніл суларын бөлу бойынша мезгіл-мезгіл өткізілетін үш жақты кездесулері осы күрделі мәселені шешуде ілгерілеуге белгілі бір мүмкіндік береді[4].

Жалпы Эфиопия мен Египет және Африкадағы басқа да елдер арасындағы ең үлкен проблемаға айналған осы бөгеттің артықшылықтары мен зиянына тоқтала кетейік:

Артықшылықтары:

Эфиопияға электр энергиясын береді

Бөгеттегі үлкен су қоймасы Эфиопияға жыл сайын 7мың тоннадан аса балық бере алады, бұл Африкадағы кедей, ашашылықпен күресіп келе жатқан мемлекет үшін үлкен олжа

Бұл гидроэлектростанция Африкадағы 6 ГВт қуат беретін ең қуатты гидроэлектростанция болмақ

ГЭС тек Эфиопияға ғана электр қуатын беріп қана қоймас басқа елдерге де(Судан, Кения, Египет, Джибути) электр қуатын бере алады. Яғни, Эфиопиядан қалған электр қуатын сатуға болады

Бұл бөгет Эфиопияға Шығыс Африкада лидерлік рөл атқаруына мүмкіндік береді

Халықаралық туризмнің, өнеркәсіптің дамуына мүмкіндік береді

Эфиопияның халқы өте кедей, бұл бөгет халқының көп бөлігіне жұмыс табуына көмектеседі

Төмендегі Африка елдері үшін бұл бөгет жаңа өмірге өтумен бірдей үлкен мүмкіндік Енді кемшіліктеріне тоқталайық:

Су қоймасын толтыру үшін 74млрд3 су кетеді, ал Көк Нілдің жылдық ағыны 49млрд3 , яғни судың азаю қаупі бар

Насер өзенінің суының азаю қаупі

Судың жетіспеушілігінен Египетте миллионға жуық адамдар жұмыссыз қалады

Египетте мыңдаған гектар егістік жерлер жоғалады  
Азық-түлік импортының құны күрт өседі және урбанизация тез өседі  
Балық аулау, егіншілік салалары күрт тоқтағаннан Египетте жаппай ашашылық басталады

Балық аулау күрт төмендейді  
Тұщы су жетіспеушілігі  
Египет экономикалық, демографиялық, сондай ақ экологиялық салаларда құлдырайды

Египеттің Африка елдерінің алдында мәртебесінің түсуіне әкеледі  
Ніл– Египеттің тіршілік көзі болғандықтан, Ніл проблемасы соғысқа айналады  
Алайда болашаққа арналған екі сценарий бар. Біріншісі, егер Эфиопия өзінің белгілі ұстанымын ұстанатын болса, онда бұл жағдайда Египет қатаң қадамдар жасайды. Екіншісі, екі ел бір ортақ шешімге келуге тиіс [5].

Египет президенті ас-Сиси: «Қайта туылу» бөгеті Эфиопияның миллиондаған тұрғындары үшін жаңа мүмкіндіктердің қайнар көзі болып табылады, өйткені ол таза электр энергиясын өндіреді, бірақ Египеттегі Ніл жағалауында тұратын бауырлары үшін бұл алаңдатарлықтай пен қауіпті болып табылады. Себебі, Ніл-олардың жалғыз Тұщы су көзі, нақтырақ айтсақ өмір көзі» [6].

Нілдің үлкен тұщы су қоймасы ретіндегі маңыздылығы бүгін ғана емес, алдыңғы ғасырлар да айтылған. Бұл туралы өткеннің ең ұлы қайраткерлері де айтты. "Егер мен Египет сияқты елді басқарсам, мен Жерорта теңізіне бір тамшы судың түсуіне жол бермес едім" деді бірде Наполеон. [7]

Қорыта айтқанда, Ніл өзенінің экономикалық, тарихи, экологиялық, тағы да басқа ірі салаларда маңызы өте үлкен, әсіресе Египет үшін. Ніл – көптеген елдер үшін тіршіліктің қайнар көзі. Нілдің өте қатты маңызды болуы, ол өтетін елдердің қарым-қатынасының нашарлауына, тіпті, соғысқа айналуы мүмкін қақтығыстарға әкелетінін де еске сала кету керек. Эфиопия, Судан, Египет арасындағы Ніл бассейні үшін болып жатқан дау бұған үлгі бола алады. Жалпы айтқанда, үш елге бұл өзен маңызды. Сол себепті, бұл мәселеде бір жақты жақтау дұрыс емес. Үш мемлекет те өз елінің мүдделерін қорғап, халқына төніп тұрған ашашылық пен қиыншылықтардан сақтау үшін барын салуда. Эфиопия– Африкадағы кедей мемлекеттердің бірі, халқының 40% астамы кедейлік деңгейінен төменөмір сүреді. Ніл– олар үшін осы кедейліктен шығатын жалғыз тіршілік көзі. Ал, Ніл Египет үшін баласы тәріздес, олсыз өмір жоқ. Египет Нілдің басып өтетін соңғы елі, яғни, ең лас, зиянды судың бәрі Египетке келеді. Себебі, Нілдің басындағы елдердің өзенге ағызатын қалдықтары, зауыт, қоймалардың қалдықтары, тағы да басқалары Египетке келеді. Соған қарамастан, Египет пен Ніл ажырамас бір бүтін. Египет халқының күн сайын өсуі, оны Нілге одан бетер тәуелді етуде. Ал Судан үшін Ніл өзен ретінде маңызды. Судан Эфиопия мен Египет сияқты Нілге соншалықты мұқтаж емес. Оның Египетпен қарым-қатынастарының нашарлауы жоғарыда айтып кеткендей тек Нілге келіп тірелмейді. Басқа да факторлар әсер етті. Үш елдің арасындағы бұл даудың соғыссыз шешілу ықтималдығы, өкінішке орай төмендеу. Себебі, Эфиопиядағы ГЭС құрылысының аяқталуы жақындап келеді және Эфиопия мен оның астындағы мемлекеттердің Египет пен Суданды айыптауы, олармен келіссөздер жүргізгісі келмейтіні де бар. Дегенмен, Египет Африка мен Таяу Шығыстағы жетекші елдердің бірі. Ніл- Египеттің өмірі мен тіршілігі. Демек, Египет Ніл үшін бәріне дайын. Егер де оның төменіндегі елдер Ніл суының азаюына әкелетін қандай да бір іс әрекет жасаса Египет қаламаса да қару қолдануға мәжбүр болады. Ал Египеттің

қарулы күштері әлем бойынша лидерлерінің бірі. Бұл Эфиопияға да , Суданға да , басқа да мемлекеттерге үлкен қауіп. Сол себепті, Нил проблемасын келіссөздер жүргізу арқылы бір ортақ шешімге келіп шешу – барлығы үшін тиімді болары сөзсіз.

#### Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Арабо-мусульманский мир: история, география, общество : учебное пособие / М. А. Сапронова. — Казань : КФУ, 2013. — 360 с.
2. «Бассейн реки Нил» [http://www.cawater-info.net/bk/water\\_law/3\\_1.htm](http://www.cawater-info.net/bk/water_law/3_1.htm) [Есепке алынға күні: 10.02.2023].
3. Арабо-мусульманский мир: история, география, общество : учебное пособие / М. А. Сапронова. — Казань : КФУ, 2013. — 360 с.
4. Юрченко В.П. “Проблема распределения вод Нила: трудности и перспективы” <http://www.iimes.ru/?p=341> [Есепке алынға күні: 17.02.2023].
5. Нурхан Эль-Шейх, Египет и Эфиопия: сложные переговоры и неопределённое будущее. <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/egipet-i-efiopiya-slozhnye-peregovory-i-neopredelye/> [Есепке алынға күні: 23.03.2023].
6. Елькина Е. Гидрополитика в бассейне Нила. <https://cyberleninka.ru/article/n/gidropolitika-v-bassejnye-nila/viewer> [Есепке алынға күні: 19.03.2023].
7. Царев П. Г. Дефицит пресной воды как главная угроза безопасности в бассейне реки Нил. [https://idmedina.ru/books/materials/rmforum/3/umma\\_tsarev.htm](https://idmedina.ru/books/materials/rmforum/3/umma_tsarev.htm) [Есепке алынға күні: 25.03.2023].

УДК 811.531

#### КОРЕЙСКИЙ ЯЗЫК: ЕГО СПЕЦИФИКА ВЛИЯНИЯ НА КОММУНИКАЦИЮ

Шотина Камила Нурланқызы

kamilash200001@mail.ru@mail.ru

Студент 4 курса Факультета международных отношений ЕНУ им. Л.Н.Гумилева,  
Астана, Казахстан

Научный руководитель - Б.Ж. Абжаппарова

Сознание с языком – необходимые компоненты в выстраивании личности. Они взаимодополняемы, сознание выходит от языка, так и язык происходит от сознания. Как гласит теория Сепира-Уорфа, та картина, что у человека представлена в голове в большей части зависит от системы языка, на котором человек говорит. Язык не может существовать без культуры. Также говорят, что язык – отражение культуры. Язык выражает какие-то специфические особенности каждой страны указывая менталитет и культуру. Также Уорф утверждал, грамматические конструкции языка помогают не только правильно выстроить предложение, но и управляют его мыслительными функциями. Поэтому в этой главе изучено отражение культуры на примере корейского языка [1].

Корейский язык считается одним из самых популярных, а вместе с тем своеобразным языком. Большинство говорящих на корейском языке живут на Корейском полуострове, но за счёт влияния **한류** («халлю») - по кор. «корейская волна», распространился во всем мире.